

לי ברטוב

מקדשו של האדם המיואש

הפילוסופיה של לב שסטוב והתרבות העברית

מוסד ביאליק • ירושלים

תוכן העניינים

9	דברי הקדמה
11	הערה על הפניות לספריו של שסטוב
	שער ראשון: הקדמה לפילוסופיה של שסטוב
15	פרק ראשון: מקייב לפריז
15	ביוגרפיה קצרה
23	קווים ליצירתו של שסטוב
29	פרק שני: הפילוסופיה של הטרגדיה
32	דוסטויבסקי וניטשה 'אנשי המרתף'
36	שמיטת הקרקע ושינוי הערכים
38	החומה
44	הפרידה מטולסטוי
45	המוסר של הטרגדיה
47	טרגדיה ואסתטיקה
48	פילוסופיה והטפה
	שסטוב ומחפשי האלוהים – הרנסנס הרוחני והדתי
54	של 'תור הכסף' ברוסיה
	'אדם עליון' או 'אדם תחתון'? – הפרשנות לניטשה
56	בין שסטוב לבין מחפשי האלוהים
	מתנות הנבואה – הפרשנות לדוסטויבסקי בין שסטוב
61	לבין מחפשי האלוהים

	פרק שביעי: יצירה יש מאין – הערה על אורי ניסן
208	גנסין
	משורר של חוסר תקווה – צ'כוב בפרשנותו של
212	שסטוב
216	שאלה ואי פתרונה – גנסין קורא את שסטוב
	פרק שמיני: שסטוב בפלשתינה
223	
228	גרשם שלום וולטר בנימין: 'עמק גבוה חסר שבילים'
	נספחים
231	
231	נספח א: מכתבי הלל צייטלין ללב שסטוב (1905–1906)
	נספח ב: מכתבו של לב שסטוב לאביו מהקונגרס
238	הציוני (1898)
	רשימת קיצורים ביבליוגרפיים
244	
	מפתח
261	

דברי הקדמה

את היכרותי עם לב שסטוב אני חבה להלל צייטלין, שלולא שני מאמריו הנהדרים מתחילת המאה הקודמת על הפילוסוף ייתכן שלא הייתי שומעת עליו כלל. שמו של שסטוב הרי אינו שגור בפינו, והוא פחות או יותר נשכח. השאלה מדוע כך אירע מעניינת ו חשובה בפני עצמה, אך לא אעסוק בה כאן.

בספר זה ביקשתי להציע פרשנות לפילוסופיה של שסטוב באופן שזו השתקפה לי מעבודותיו. ניתחתי את הנושאים המרכזיים של מחשבתו, אך לא יכולתי להידרש לכולם. שתי מטרות עיקריות עמדו לנגד עיניי. הראשונה הייתה לברר את מושג האמונה של שסטוב, שנראה לי מעורפל. ראיתי שרבים מציגים את שסטוב כפילוסוף דתי, באופן שלא תאם את כוונותיו. ככל שהתרחבה היכרותי עם מחשבתו הבנתי שכדי לקרוא לשסטוב פילוסוף דתי עלינו לבחון את האופן שבו הוא עצמו נדרש למושג הדת. התמונה העולה היא של פילוסוף המערער על המושגים המודרניים של דת וחילון, ואשר הציע זרם רעיוני שחורג מהנרטיב המוכר לנו על התפתחות החילון.

המטרה השנייה שעמדה לנגד עיניי הייתה לחשוף את הזיקה של התרבות העברית למחשבתו של שסטוב בראשית המאה העשרים, קשר שהיה ברור פעם אבל הלך ונשכח עם השנים עד שכמעט ולא נותר לו זכר כלל. גיליתי שלפילוסופיה האקזיסטנציאלית של שסטוב היה תפקיד מרכזי בעיצוב הספרות העברית בראשית המאה העשרים, עד כי נדמה שעם השכחה משסטוב אבדו לנו משקפיים מהותיים להבנתה. בחרתי למקד את המבט בעיקר בהשפעת

מחשבתו של שסטוב על יצירתם של יוסף חיים ברנר ואורי ניסן גנסין ולחשוף את הקשר העמוק בינם לשסטוב, קשר שיכול להציג את עבודתם באור חדש. עוד מצאתי שיש לבחון מחדש את הזיקה בין שסטוב לאיש הרוח הלל צייטלין (שמבין שלושתם היה עד כה מי שזוהה עם שסטוב). התמודדותו של צייטלין עם מחשבתו של שסטוב מספרת לנו סיפור על מאבק רוחני שליווה את צייטלין במשך תקופה ארוכה בחייו.

אני מקווה שבאמצעות ספר זה אצליח להסיט במקצת את ההיסטוריה ממסלולה ולהשיב את הפילוסופיה של שסטוב לשיח של ימינו, ולו רק כדי שנוכל לראות עד כמה היא רלוונטית היום לא פחות משהייתה בזמנה ולהיווכח כי הייתה פה למעשה כל הזמן, אך לא ידענו לקרוא לה בשמה.

לצערי לא אוכל לתת בספר זה פרשנות מלאה להגותו של שסטוב. עוד נראה כי הוא עצמו ניסה להתרחק מרעיונות מפורשים שעלולים להתפרש כ'שיטה'. ואולם כדי שאוכל בכל זאת למסור משהו מרעיונותיו ולתאר את טענותיו כמכלול נאלצתי לקבוע הנחות ולמתוח קו מקשר ביניהן. מסיבה זו הרביתי לצטט את שסטוב עצמו, כדי שהקורא יוכל לשמוע את נימת קולו מעבר להסברים, ולא פחדתי לחזור על טענות בהקשרים נחוצים. אני מתנצלת מראש על כל טעות שעשיתי, אם בתיאור, אם בטענות, ואם היה זה עולמי הפנימי שלקח את המושכות. וכאמור, מאחר שלא יכולתי להידרש בספר זה למכלול ההגות של שסטוב, שהיא רחבה ומסועפת, תמצאו בו אולי רק חלק מההשלכות הפילוסופיות שמחשבתו מציעה.

***

חיבור זה מבוסס על עבודת המוסמך שלי לתואר השני שהוגשה בשנת 2017, ולא היה יכול לצאת לאור בלי תמיכתם של כמה אנשים יקרים. בראש ובראשונה תודתי נתונה לפרופ' יונתן מאיר, ששימש לי מנחה, ומעלותיו של חיבור זה נתונות במידה רבה גם